

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 3. Brynet.

Fylke: Sogn og Fjordane.

Tilleggsspørsmål nr.

Herad: Solund.

Emne: Brynet.

Bygdelag: Hersviksbygda.

Oppskr. av: Gustav Egil Bakke.

Gard:

(adresse) Hersviksbygda, Solund.

G.nr.

Br.nr.

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle.

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

Har fått opplysninger frå Herr Ole Karlssøn fra Løsne i Gulen. Han er 90 år gammel og snekker av fag.

SVAR

Sp. mål nr. 1. Etter det jeg har fått opplyst, er det alminnelig her i Hersviksbygda å kalle en vanlig kvessestein for bryne. Når det gjelder et arbeide som å skjærpe lja eller kniv, sier de ikke her å bryne. Det vanlige uttrykket er "å kvekkje ein lja eller kniv" i forbindelse med bryne står ordet hein. Dette er navnet på en slags kvessestein. Ikke det samme som bryne. Det er et særskilt slags bryne av en finere art.

Sp. mål nr 2. Nå før tiden brukes her i bygda bryner av kunststein. Det er de vanlige smergelsteinene, laget av fin sand eller smergel. Noen naturlig stein skikket til å kvesse betjern, finnes så vidt vi vet ikke i Solund. Ville en bruke natursteinsbryner, måtte en få de fra andre steder i landet. Sulingene nyttet mest smergelsteinsbryner som hovedsakelig ble kjøpt fra Bergen.

Sp. mål nr. 3. Det er vanlig at ljaen; kniven, øksen, høveltannen og hoggejernet først blir slipt på en rund slipestein. Deretter blir de fimpusset på et fint bryne. Barberkniven blir kvasset på en hein, da en slipestein er for grov til dette bruket.

Treskojernet hadde stålegga ytst ute og innenfor

2
det bløte jern. Dertil er redskapen hol og en kan
av den grunn ikke slipe den med en vanlig
slipestein. En måtte da bruke en særskildt formet
hein før å få det slipt.

Sp. mål nr. 4. Ja, en husker godt da ljaen ikke
ble slipt. Omkring 1860--70 årene hadde folk en
egen metode til å få bet i ljaen. En varmet den
opp, la den på ambolten, og tynnet den ut med
"tynslehammeren". Deretter ble den kvasset på et
vanlig grovt bryne. Til uttynningen brukte en et
dragslested. Dette var ikke stort. Trolig ble det nytt
nyttet bare til dette bruk. Sigd og skyru fikk
samme behandling som ljaen. En kan også si at det
fantas ulemper ved denne slags metode. Det var svært
vanskelig å få rette hårdheten på tynsleljaene, og
ikke bet de noe særlig godt heller. Men det ble
bedre med dette da skikken med å slipe redskapene
på slipestein, kom til bygden. En lja som ble
utslipt på slipestein, ville som oftest beholde
sin rette hårdhet, og eggen ble finere og kvassere.
Dessuten var det en mye lettere jobb å slipe enn
å tynsle ut jernet. Det var alminnelig at husbonden
på hver gård foretok uttynningen. Dette ble gjort
om sommeren, kl. 4-5 om e.m., etter at turrhøyet
var tatt inn. Arbeidet gikk for seg i smidjen, i
et særskildt bygg som stod et stykke fra våningshuset
og løen. En var da trygg for at ilden ikke kunne
skade.

Sp. mål nr. 5. På de fleste gårdene her i distriktet
brukte man før i tiden en underlig gjenstand til
å slipe redskapene på. Den ble kalt "sende" og var
laget av grov stein som en fann i fjellet et
eller annet sted i Norge. Steinen var flat, og

3

redskapene, f. eks. øksen, ble skubbet fram og tilbake oppå flaten da den skulle slipes. Denne metoden kalte man å "skubbe på sende". Det ble også brukt en mindre liggende sendestein. På disse, slipte man finere redskaper som høveltenner, hoggejern og kniver. Fremgangsmåten var den samme som med den store senda. Begge steinene ble nyttet av alle menn på gården, og den gjengse frase var, "på sende med øksa, ljåen, .. e.s.v. Når en skulle slå hjemmeteigene, brukte man å plasere steinene på enga i nærheten av huset. Der stod den, og ble nyttet alt etter behov. Skulle en derimot på utmarksløtt, tok slåttekarene en liten slipestein med seg, eller de tok flere godt slipte ljåer med til arbeidstedet. Denne skikken var fra omlag 1860--70 årene. No nyttet mest rund slipestein til så og si all sliping. Likevel brukes det den dag i dag å ta med seg en liten slipestein, eller mange slipte ljåer på slåtten i utmarka.

Sp. mål nr. 7. Da man skulle på slåttearbeid, var det vanlig å ta med seg noen bryner. Noen av grov smergel og noen av finere. Først ble den grove smergelstein brukt på ljåen, og deretter den fine for å få den kvassere.

Sp. mål nr. 8. Folk lot vanlig ljåen sitte fast på stuttorvet under sliping. Det gjorde de på grunn av at det var så vanskelig å få ljåen fastsurret igjen. På langorvet derimot, måtte de ta den av orvet. Dersom en tok ljåen av, holdt man eggen fra seg når en slipte, og da ble det vanskelig å holde stødt. No i dag har folk gått over til å holde eggen mot seg. Da blir det bedre å holde, og ljåen blir kvassere.

4

Sp mål nr. 9. Skulle ljaen brynes ,stakk man stuttørven i venstre bukselomme, og holdt den med venstre arm og hand. Langørven ble støtt ned i jorden, og så lot man den hvile på venstre kne. Enkelte slåttekarer satte seg ned på marken, holdt ørvet og ljaen med venstre hand, og kvasset den med høgre hand.

Sp.mål nr. 10. Brynet ble båret i "bryneholken" med vatn oppi. Dette redskap var laget av tre, og det var som en firkantet lang kasse av samme form som brynet.

Sp. mål nr. 11. Vet ikke noe om dette.

Sp. mål nr. 12. Bryneholken ble hengt på høgre side bak på buksen.

Sp. mål nr. 13. Bryner både av naturstein og kunststein ble fuktet med vatn og undertiden med spytt.

Sp.mål nr 14. Melet en fikk ved bryning kalte man "brynekvat". Det ble nyttet til å svarte skosolene med.

Sp. mål nr. 15. Vet ikke noe om det.

Sp.mål nr. 16. Vet ikke noe om det.

Sp. mål nr. 17. Det var en gammel skikk at brynestein og slipestein som var for hårde, kunne graves ned i jorden. Da ville jorden myke den opp.

Sp. mål nr. 18. Vet ikke noe om det.

Sp. mål nr. 19. Ingen ting ble sagt.

Sp. mål nr. 20. Ikke kjendt.

P. S. Jeg har overtatt arbeidet med å svare på disse spørsmål. Johan Færøy, Deres tidligere medarbeider, døde for over 1 år siden, og er således hindret for all jordisk virksomhet.

Med beste hilsen,

Gustav Egil Bakke.

Gustav Egil Bakke.